

УДК 821.161.3-1.09

А.У. Русецкі, Ю.А. Русецкі

Жураўліным лётам «у сінязорны край»

(да 100-годдзя паэта Алеся Дубровіча)

«Хай не гавораць аб рэвалюцыі тыя, хто піша гэтыя слова, але ніколі не страляў і не быў пад стрэламі, хто ніколі не галадаў дзеля ўсеагульнай стачкі і не вадзіў трамвай па заведама мініраваных пуцях; хто ніколі не бачыў старога, у якога стрэлам знесла палавіну галавы, хто не ўздрыгваў пры вокрыку «рукі ўгору!»; хто ніколі не бачыў, як напампоўваюць у агітатара кішкою сціснутае паветра, хто ніколі – гэта ўжо сур'ёзнай, г.зн. караецца суровой, – не перавозіў зброі ноччу ў вялікім горадзе, хто ніколі (бадай, хопіць, бо працягваць можна да бясконцасці) не стаяў на даху, спрабуючы адмыць уласнаю мачою чорную пляму паміж вялікім і ўказальным пальцам, – след вінтоўкі, калі сама вінтоўка закінута ў калодзеж, а па лесвіцы падымаюцца салдаты; па руках вас будуць судзіць, другіх доказаў апрача рук, ім не трэба; зрэшты, калі рукі чыстыя, вас усё роўна не адпусцяць, калі ведаюць дакладна, з якога даху вы стралялі».

Вядома, такіх натуралістычных дэталей, якія, па Э. Хэмінгуэю, характарызуць маладога рэвалюцыянера 20-х гадоў XX ст. (незалежна ад таго, дзе яму прыходзілася дзейнічаць – у рэвалюцыйнай Мексіцы, франкісцкай Іспаніі, фашысцкай Польшчы ці Германіі) у давераснёўскай біяграфіі ўрадженца в. Каралевічы Дзісенскага павета Віленскай губерні (цяпер Глыбоцкі раён Віцебскай вобласці) паэта **Алеся Дубровіча** (сапраўднае прозвішча Рэдзька Аляксей Ягоравіч) не было. Але пераканальным фактам з'яўляецца тое, што А. Дубровіч быў актыўным змагаром за вызваленне Заходняй Беларусі з-пад нацыяналістычнай пільсудчыны: што першы раз трапіў у турму ў 1933 г. за збор подпісаў супраць 93-дзённага Лейпцыгскага працэсу над Георгіем Дзімітравым; што вілейская турма, пабудаваная яшчэ Кацярынай II «дзеля спакою гэтага краю» (праўда, тады Расійскай, а ў 20–30-я гады XX ст. – Польскай дзяржавы. – А.Р., Ю.Р.) з яе бізуновымі добытамі, цёмнымі карцарамі з памазанымі дзёгцем сценамі і цэментаванай падлогай, палітай вадой, не зламлі валявой натуры змагара, а наадварот, дазволілі паспяхова вытрымаць першае суровае выпрабаванне на мужнасць; што ён гарэў рэвалюцыйнай работай, часта бываў у той жа Вілейцы, прывозячы падпольшчыкам інструкцыі і падпольную літаратуру (В. Каляда); што ў 1933 годзе А. Дубровіч звязаўся з віленскім цэнтрам рэвалюцыйнай заходнебеларускай літаратуры і ўдзельнічаў у першым нелегальным з'ездзе пісьменнікаў Заходняй Беларусі.

Патрэбна адзначыць, што А. Дубровіч у першай палове 30-х гадоў у Заходняй Беларусі вядомы як адзін з актыўных аўтараў літаратурнай старонкі легальнай «Беларускай газеты» – неафіцыйнага друкаванага органа КПЗБ (выходзіла на беларускай мове ў Вільні з 8 чэрвеня 1933 г. да 30 студзеня 1934 г. На 17-м нумары афіцыйна забаронена, а найбольш актыўныя супрацоўнікі арыштаваны і пасля двухгадовага следства засуджаны), разам з рэдактарам газеты А. Карповічам, актыўнымі змагарамі з белаполь-

скай рэакцыяй паэтамі і пісьменнікамі В. Таўлаем, П. Пестраком, Я. Чаборам, Я. Міско – як арганізатар рэвалюцыйнага «Літаратурнага фронту сялянска-рабочых пісьменнікаў Заходняй Беларусі (існаваў з 10 снежня 1933 г. да пачатку сакавіка 1934 г. Распаўся пасля арышту польскімі ўладамі яго арганізацыйнага ядра). Дарэчы, А. Рэдзька быў адным з аўтараў «Праграмы Літаратурнага фронту...» (надрукавана ў першым і адзіным нумары часопіса «Літаратурная старонка», які выйшаў з друку 25 студзеня 1934 г.), скіраванай на арганізацыю духоўна-патрыятычнага выхавання моладзі Заходняй Беларусі, запрашэнне яе для творчай працы ў імя працоўнага народа, разуменне прынцыпаў талерантнага існавання народаў, актыўнай ролі мастацтва ў гэтым існаванні, непрымання тэорый надкласавасці і апалітычнасці мастацтва. У вершы «Усхваляваныя напевы» (1937) дэкларацыйныя радкі дакумента выльюцца ў яркую паэтычную форму:

*Сплаці, пясняр, свой доўг вялікі.
Прарокам будзь яснайшых дзён...*

У 1934 г. Алесь Рэдзька напісаў «Дэкларацыю групы паэтаў да ўсіх пісьменнікаў Заходняй Беларусі». Яна таксама была надрукавана ў «Літаратурнай старонцы».

Паэтычнае слова А. Дубровіча гучыць пераканальна і рэвалюцыйна ясна. Яго вершы ідуць у народ, распаўсюджваюцца ў маладзёжным асяроддзі Заходняй Беларусі ў рукапісным выглядзе. І адным з такіх вершаў была «Крапіва» – верш, у якім яскрава раскрываецца пакутная доля і гаротнае жыццё заходнебеларускіх сялян:

*Зелянее на сонцы пад плотам
І шапоча маркотна крапіва,
А на вёсцы – нядоля, бядота,
Нашы людзі жывуць нешчасліва.*

*Зачарсцвелага хлеба скарынка
Часта ўпрочкі ідзе ад абеду.
Доўга ў місцы малая крупінка
Усё гарцуе, не робячы следу.*

*Перад лыжкай павернецца крута,
Быццам дробная рыбка з-пад сеці,
І лавіць яе гэтак – пакута,
Недарма – замарнелыя дзеці.*

*І шапоча маркотна крапіва
Пад вясновага сонца праменнем:
Гэты позірк галодны, скваплівы
Адшукаў яе, нібы збавенне.*

*Заўтра справяць галодныя дзеці
Па вясне зноў памінкі крапівай:
Весялей будуць вочы глядзеці,
З-пад рукі выглядаючы жніва.*

Як адзначаюць даследчыкі творчасці А. Дубровіча (напрыклад, М. Бельскі) у канцы 1933 – пачатку 1934 г. пад яго рэдакцыяй было выдадзена і некалькі рэвалюцыйных лістовак.

Але ж не драмала польская дэфензіва, асаднікі, тайная агентура. Была забаронена «Літаратурная старонка», у 1934 г. за актыўны ўдзел у рэвалюцыйна-

літаратурным руху А. Дубровіч быў арыштаваны і змешчаны ў сумна вядомую турму, што на Лукішках у Вільні. Сядзеў юнак у камеры для палітзняволеных. Два з паловай гады допытаў, вочных ставак, хамскіх здзекаў, разаблачэння ілжывых сведчанняў і паклёпаў, вобыскі не толькі ўдзень, але і начамі, недапушчэнне сустрэч з раднёй. Можна прадставіць, якой бесчалавечнай, жорсткай і здэклівай была турэмная атмасфера, калі ў тагачаснай Вільні – гэта трапна прымеціў малады беларускі кампазітар Рыгор Шырма – не толькі паглыблялася «расцэрушэнне сілаў», а нават адбываўся «нейкі працэс знячулення да маральнай подласці». Да таго ж у грамадстве «прытупілася чуйнасць грамадзянскай этыкі, што нават публічныя даносы ў прэсе не выклікаюць заслужанага абурэння» [1].

Алесю Дубровічу, як і іншым зняволеным пісьменнікам і паэтам, галоўнае абвінавачванне прад'яўлялася за прыналежнасць да КПЗБ, стварэнне Літаратурнага фронту, за арыентацыю на Савецкую Беларусь.

Але гэта была і школа грамадскага сталення, грамадзянскай сталасці, умацавання асабістых перакананняў. Валянцін Таўлай так ахарактарызаваў лукішскі перыяд жыцця А. Дубровіча: «Два з паловай гады, праведзеныя А. Рэдзькам (А. Дубровічам. – А.Р., Ю.Р.) у гэтым «універсітэце» поруч з не адным выдатным і палітычна-асвечаным рэвалюцыянерам, далі яму не толькі агульныя веды, але і асновы марксісцка-ленінскага светапогляду. Павышаны ідэйны і культурны ўзровень, узбагачаны палітычны вопыт сталі перадумовай далейшага творчага росту. Аб гэтым сведчылі новыя вершы А. Рэдзькі, якія пад псеўданімам «Мікіта» змяшчаліся ў астражным літаратурным часопісе «Краты» [2].

Хоць на прагулянках па турэмным двары арыштавання ішлі не менш чым праз 3 м адзін ад другога, усё ж была якая-нікая магчымасць перакінуцца словам з больш вопытнымі арганізатарамі рэвалюцыйнай барацьбы П. Пестраком, В. Таўлаем, М. Мінковічам, П. Радзюком, А. Карповічам, А. Балабановічам, А. Рыбацкім, А. Патажнікам і іншымі аўтарамі артыкулаў, лістовак, літаратурных твораў аб прыніжэнні беларусаў у Польшчы. (Дарэчы, у гэтай жа турме крыху больш за чатыры гады адбываў пакаранне польскага суда актыўны ўдзельнік рэвалюцыйнай барацьбы ў Заходняй Беларусі паэт і зямляк А. Дубровіча Міхась Машара. – А.Р., Ю.Р.).

Пасля двух з паловай гадоў зняволення адбыўся суд над пісьменнікамі-рэвалюцыянерамі, т.зв. працэс «16» ці «Малой грамады». Алеся Рэдзьку (у судовай справе паэт значыцца пад гэтым прозвішчам. – А.Р., Ю.Р.), як адзначае адзін з першых аўтараў аб жыцці і творчасці А. Дубровіча Мікалай Чамеза (яго артыкул «Паэт-змагар» быў надрукаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» 2 верасня 1983 г. – А.Р., Ю.Р.), «прысудзілі да чатырох гадоў і яшчэ да чатырох месяцаў за тое, што збіў на горкі яблык турэмнага наглядчыка».

Трохі вышэй, спасылаючыся на В. Таўлая, мы ўспомнілі рукапісны часопіс «Краты», які нелегальна ў рукапісным выглядзе выдаваўся ў Лукішках (усяго выйшла каля 20 нумароў. – А.Р., Ю.Р.) і ў выданні якога актыўны ўдзел бралі Максім Танк, Валянцін Таўлай, Піліп Пестрак (дарэчы, вядомы верш П. Пестрака «Паэзія» быў слынным арыенцірам для пачынаючых літаратараў «за кратамі» ў разуменні імі сілы паэтычнага слова і ролі паэзіі ў духоўным жыцці народа. – А.Р., Ю.Р.). Пад псеўданімамі «Макар» і «Мікіта» ў «Кратах» актыўна друкаваўся і А. Дубровіч.

У сваіх успамінах «Ён вершам краты пілаваў» вядомы дзеяч рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі Якаў Герасімавіч Міско (Якуб Міско) піша: «Трэба мець на ўвазе, што за невялікі агрызак алоўка вязню пагражаў карцар, а ў выпадку яму «лічылі» скабы так, што ён пасля доўга вычухваўся». І сярод тых беларусаў, якія сядзелі ў Лукішках, аўтар успамінаў называе прозвішча А. Рэдзькі: «Усцешыўся ад таго, што на старонках часопіса (маецца на ўвазе часопіс «Краты». – А.Р., Ю.Р.) былі прозвішчы В. Таўлая, А. Рэдзькі, Я. Патаповіча...»

А. Дубровіч быў вызвалены з Лукішак па амністыі ў 1936 г., адразу ж пасля аглашэння прыговора суда, як адсядзеўшы свой тэрмін «авансам», на працягу

зацягнутага расследавання. Але звернемся да Валянціна Таўлая. «У 1936–1939 г., – піша Таўлай, – на старонках «Беларускага летапісу» (выходзіў з пачатку 1936 г. – А.Р., Ю.Р.), а пасля і «Калосся» з’яўляюцца вершы Алеся Дубровіча. Гэтым Дубровічам быў Аляксей Рэдзька, вымушаны маскіравацца перад польскай дэфензівай і цэнзурай. ... Дубровіч упарта авалодваў мастацкім словам, вучыўся ў Янкі Купалы і ў сваіх старэйшых, больш дасведчаных сяброў, быў на парозе творчага самавызначэння».

А што вопытнейшы літаратар і арганізатар рэвалюцыйнай справы быў правы, сведчаць два выказванні Народнага паэта Беларусі Максіма Танка, які ў тыя гады з’яўляўся рэдактарам літаратурнага аддзела часопіса «Беларускі часопіс». Аналізуючы адносіны А. Дубровіча да праблемы «мастацкая спадчына і сучаснасць», М. Танк у «Беларускім часопісе» (№ 10–11 за 1938 г.) адзначае: «Гэтыя вершы належаць да катэгорыі маладых старыкоў, аб іх можна сказаць, што яны **неблагія** (выдзелена намі. – А.Р., Ю.Р.), але спозненыя на 20–30 год». Праз колькі часу, рыхтуючы да друку аўтабіяграфічныя нататкі «Лісткі календара» [3], М. Танк адзначае: «...зараз сяджу за прысланымі ў рэдакцыю творамі Я. Сумнага, В. Бурстальгама, ... М. Ліста, А. Дубровіча, А. Іверса... Вершы апошніх двух – найбольш **цікавыя і арыгінальныя**» (выдзелена намі. – А.Р., Ю.Р.).

Праўда, Народны паэт канкрэтна не вызначае, аб якіх творах ён выказаўся адназначным чынам. Можна толькі здагадацца, што ў першым выпадку размова магла ісці аб вершах, напісаных для турэмных «Кратаў» (на жаль, да сучаснага чытача яны не дайшлі. – А.Р., Ю.Р.), калі магчымасці для творчага роздуму пад штодзённым паліцэйска-турэмным уціскам былі рэзка абмежаваны; у другім жа – аб тых сямі вершах А. Дубровіча, якія друкуюцца ў пазыччаных зборніках і сталі амаль што хрэстаматыйнымі. На наш погляд, у першую чаргу, размова можа ісці аб вершах «Кіну свае думы», «Пад звон дратоў...», «Калісь любові хмель вясняны», «Усхваляваныя напевы».

Вось, напрыклад, верш «Кіну свае думы», напісаны ў 1938 г. і прысвечаны ўпэўненасці паэта ў наступленні станоўчага, вясенніх змен у жыцці, актыўнай ролі мастака ў набліжэнні да народа такіх змен:

*Кіну свае думы жураўліным лётам –
Хай ляцяць да сонца, у далёкі край.
Сам пайду і сяду пад лазовым плотам
І пра тое сонца буду ціха граць.*

*І хоць скасцянеюць пальцы на марозе,
Не пакіну кратаць галасістых струн,
Хай зімой завеі выюць на парозе
Ці ў барах сасновых плачуць, як лясун,*

*А як пашарэ белы снег пад плотам –
Падкручу ў цымбалах кожную струну
І на ўсіх, залітых ранняй пазалотай,
Я зайграю з ветрам маладым вясну.*

*І па хатах людзі вечарам лучынным
Пра вясну, пра сонца будуць гаварыць;
Выйдуць на узгоркі з туманоў лагчынных,
Каб вясняным сонцам грудзі апаліць.*

* Дубровіч А. Крапіва // Бел. летапіс. – 1937. – № 4; Дубровіч А. Грудзей распаленых напевы // Бел. летапіс. – 1937. – № 6–7; Дубровіч А. Дзяўчыне // Бел. летапіс. – 1937. – № 10–11; Дубровіч А. Кіну свае думы. Восень. Зорны край // Бел. летапіс. – 1938. – № 4–5.

Дубровіч А. Гэй, віхор шырокакрылы. Калісь любові хмель вясняны // Калоссе. – 1938. – № 4; Дубровіч А. Пад звон дратоў сумуючы. Вясна. І тысячы сугуччай // Калоссе. – 1939. – № 2.

*Дык ляціце ж, думы, жураўліным лётам,
Каб хутчэй сустрэцца з сонцам і вясной!
Я іграць не кіну пад лазовым плотам,
Рукі не самлеюць, воч не сплюшчу сном!*

Зразумела, што і «тое сонца», і «далёкі край» – гэта не толькі пра жыццё ў Савецкай Беларусі, аб якім марылі і ў прыход якога непахісна верылі паднявольныя «польскія» беларусы. Гэта яшчэ і яркае сведчанне таго, што для найбольш актыўнай творчай моладзі, якая жыла на «крэсах усходніх», галоўнай мэтай было паскорыць уз'яднанне беларусаў у адну агульную сям'ю, стаць актыўным удзельнікам сацыльнага працэсу, за якія яны змагаліся ў рэвалюцыйным падполлі, траплялі ў пастарункі і дэфензівы, сядзелі ў турмах буржуазнай Польшчы.

Лепшае пацвярджэнне такому меркаванню знаходзім у вершы «Зорны край», датаваным 1938 г.:

*Мне песняй выліць хочацца
Увесь жар грудзей маіх.
Наперад!.. Не варочацца,
Хоць шлях калюча-ліх!*

*За хмарамі, за горамі
Ёсць сінязорны край.
Іду к яму нязморана –
Гэй, сэрца, марш іграй!*

*Прыпол там, зорак поўны, я
Згарну з той сінявы.
Да вас, прасторы родныя,
Да сцежак палявых*

*Вярнуся, поўнай жменяю
Сыпну пад стрэхі хат, –
Няхай гараць праменьнямі,
Да дня гараць няхай!*

І, нарэшце, аб асабістай пазіцыі паэта, занітаванай у вершы «Калісь любові хмель вясняны». Пазіцыі адкрытай, пазіцыі актыўнага змагара, упэўненага ў правільнасці абранага шляху:

*Калісь любові хмель вясняны,
Што на калоссі ззяў расой,
Пілі мы сэрцамі дапяна
І вочы цешылі красой.*

*На развітанне ў шлях змагання
Адзін я, без цябе, пайшоў, –
Цябе жыццё маніла раннем,
Магілай веяў звон акоў.*

*Я йшоў нямала ў непагоду...
І зноў мой край – пазнаў сляды,
І зноў гляджу ў твой твар лагодны,
Усё так жа свежы, малады.*

*Адно адменнае пабачыў:
Вачэй агонь раўней гарыць...*

*Не раз мо выпіла без плачу
Слязу, што ў сэрцы накіпіць!*

*А можа, сэрцам зразумела
Цану нявыбітых дарог!
Дык дай руку – і пойдзем з верай
Насустрэч нашых перамог!*

Невялікая творчая спадчына ўсё ж дазваляе зрабіць некаторыя вывады. Для сучаснага чытача А. Дубровіч не толькі актыўны ўдзельнік рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі. Гэта, перш за ўсё, паэт, які валодаў самабытным паэтычным дарам і яркімі здольнасцямі ў спасціжэнні акаляючага яго свету, і чалавек, які ўмеў у звычайным і будзённым убачыць перспектывыя накірункі сацыяльнага развіцця, спалучаў публіцыстычны запал з мяккім лірызмам, выяўленне суб'ектыўнага свету асобы з асабістымі яго ацэнкамі. Лірычны герой А. Дубровіча мог паслаць свае думкі «жураўліным лётам», «каб хутчэй сустрэцца з сонцам і вясной», кінуць у свет «усхваляваныя напевы», імкнуцца наперад, у будучыню, нягледзячы на тое, што «шлях калюча-ліх». Пры гэтым «зорны край» А. Дубровіча – гэта не абстрактны вобраз, запазычаны ў сімвалістаў. Гэта менавіта яго, А. Дубровіча, паэтычнае адкрыццё, якое ў жорсткіх цэнзурных умовах даносіла да чытача мару аб жыцці ў Савецкай Беларусі, жыцці, аб якім марыла насельніцтва Заходняй Беларусі.

Нельга не пагадзіцца з М. Мікулічам, які, аналізуючы творчасць А. Дубровіча (гл.: «Літаратура і мастацтва», 2006, 25 жн.), найбольш тыповым для разумення рамантычнага, вобразна-эмацыянальнага пачатку называе верш «Гэй, віхор шырокакрылы...» (на жаль, ён амаль што не друкуецца. – А.Р., Ю.Р.): «У ім лірычны герой паэта звяртаецца да «падарожніка непрытульнага» віхора, пытаецца ў яго, «дзе зьвіваў» ён «хмарам грывы, дзе спраўляў свой лёт разгульны?» «Раскажы, што ў сьвеце бачыў, – прапануе ён, – крумкачы аб чым дзе крычуць, аб чым весткі ў сьвеце ходзяць?...»

*Быў далёка я за морам,
Цалаваўся з акіянам,
На сваіх сняговых горах
Я гуляў з вяселлем п'яным, –*

паведамляе віхор. «І на захадзе й на ўсходзе свет грыміць і звоніць стальлю... Гэй, там ёсць чаму паўчыцца!..» – шматзначна сцвярджае ён.

Аб прыцягальнасці паэтычных твораў А. Дубровіча сведчыць і той факт, што яго лепшыя вершы перакладаліся на рускую і ўкраінскую мовы і друкаваліся ў ленінградскіх, кіеўскіх, мінскіх выдавецтвах. Заўважым, што і на іншых мовах вершы А. Дубровіча гучаць гэтак жа мілагучна, як і на мове арыгінала. У якасці прыклада звернемся да перакладзенага яшчэ ў 1938 г. Іосіфам Васілеўскім верша «Кіну свае думы» (у перакладзе ён быў надрукаваны пад назвай «Думы». – А.Р., Ю.Р.):

*Вдаль летите думы
С журавлиным клином.
Я прощаюсь с вами,
С грустью расстаюсь.
Сам возьму цимбалы,
За лозовым тыном
Сяду и об этом
С солнцем поделюсь.*

*Пусть хоть дождь, хоть вьюга
Встретят на пороге,*

*Пусть буран закружит
Захлестнет буран,
Пусть закованею
Где-нибудь в дороге,
Струн я не оставлю,
Голосистых струн.*

*А когда утихнет непогодь лихая, –
Подтяну в цимбалах
Каждую струну
И с хорошей песней,
Ветру подпевая,
Встречу молодую
Светлую весну.*

*Будут в темных хатах
Вечером лучинным
И на посиделках
Люди песни петь.
А пригреет солнце –
В кажушках старинных
Выйдут на пригорок
Душу отогреть.*

*Так летите ж, думы,
С журавлиным клином,
Встретиться скорее
С солнцем и весной.
Я вам подыграю
За лозовым тыном,
Пусть летит за вами
Тихий голос мой.*

На роднай беларускай мове вершы А. Дубровіча друкаваліся ў паэтычных зборніках «Мы іх не забудзем» [2], «Сцягі і паходні», «Крывёю сэрца», «Радзіме – радок і жыццё» [4–6]. Вершы «Крапіва» і «Кіну свае думы» ўключаны ў «Анталогію беларускай паэзіі», якая ў 3 т. выдадзена ў Мінску ў 1961 г.

Такі вась ён наш зямляк Алесь Дубровіч – паэт-змагар, паэт-рамантык, паэт-летуценнік...

На заканчэнне некалькі аўтарскіх заўваг.

Першая – аб пачатку творчай дзейнасці. Здавалася б, пачатковая школа, якую закончыў тады яшчэ Аляксей Рэдзька, ніяк не магла стаць фундаментам для паэтычнай творчасці. Але яна пазнаёміла будучага паэта з класічнымі творамі польскай і рускай літаратуры, падштурхнула яго да больш дэталёвага знаёмства з творамі Пушкіна і Лермантава, вершамі Я. Купалы і Я. Коласа. А яшчэ – літаратурная самаадукацыя, а таксама ўплыў старэйшага брата Дзмітрыя, з якога Аляксей заўсёды браў прыклад.

Свой першы верш А. Рэдзька надрукаваў у прагрэсіўнай газеце «Доля працы» ў 1928 г., у васемнаццацігадовым узросце. Потым устанавіцца сувязь з легальным неафіцыйным органам КПЗБ – «Беларускай газетай». Як адзначае М. Чамеза, ужо ў шостым нумары газеты літаратурны аглядальнік у артыкуле «Адгукнуліся» пісаў пра вершы паэта з Глубоччыны: «Другі малады паэт А. Рэдзька цешыцца, што

*«рух народны рвецца на раздолле
І ў заўтра пракладае торны шлях».*

Аказваецца, размова ішла аб вершы «Беларусь», які датуецца 1933 г. Праўда, колькі месяцаў раней быў напісаны цяпер стаўшы амаль хрэстаматыйным верш «Мы». Але аб ім трохі ніжэй. 1928 – 1932–1933 – вось яны адметныя штрыхі першых творчых шуканняў Аляксея Рэдзкі.

Другая – аб паходжанні псеўданіма «Дубровіч». Існуюць дзве версіі. Адна з іх належыць жыхару г. Глубокае Аляксею Гур'евічу Пашковічу, які ў размове з пісьменнікам Алесем Жыгуновым выказаўся наступным чынам:

«Тады раскажу, як ён канспіраваў перадачу нелегальнай літаратуры. Непадалёк ад Каралевічаў дуб дуплаваты стаяў, каля дуба камень вялізны ляжаў. І Алесь гаварыў мне: «Калі на валуне ляжыць яшчэ адзін каменьчык, то лістоўкі пракламацыі – у дупле. Падыходзь і забірай. Калі ж не – праходзь міма».

– Аляксей Гур'евіч, а можа, ад дуба гэтага і псеўданім – Дубровіч?

– Ніколі ён мне пра гэта не казаў, але я думаю, што не, штосьці іншае тут...»

Той жа Алесь Жыгуноў даносіць да чытача і другую версію, але запісаную ад брата Аляксея Рэдзкі Івана Ягоравіча Рэдзкі, які да апошніх дзён жыў у Каралевічах:

«Дубровіч, здаецца мне, пайшоў ад Дуброўскага, літаратурнага героя, і Алесь яго неаднойчы ўспамінаў. А ці так гэта на самай справе – не ведаю...» [7].

Якая з дзвюх версій жыццёвая, меркаваць чытачу. Але сутнасць іх у тым, што, дзякуючы ім, не толькі ў беларускай, але і ў славянскай і еўрапейскай літаратурах назаўсёды занітавана прозвішча «Дубровіч», назалежна ад таго, якая з версій больш, а якая менш праўдзівая.

Трэцяя – аб жыццядзейнасці А. Дубровіча ў Савецкай Беларусі. Дзень 17 верасня 1939 г. стаў для паэта лёсавызначальным – пачалося жыццё, да якога ён імкнуўся ўсёй сваёй свядомай дзейнасцю. Ён працуе ў камісіі па размеркаванні панскіх зямель і маёмасці валаснога рабоча-сялянскага камітэта. Яго выбіраюць дэпутатам у Галубіцкі сельскі савет, дзе Аляксей спачатку працуе сакратаром, а затым прызначаецца старшынёй. Да Алеся Дубровіча прыйшло і асабістае шчасце: у 1939 г. ён стаў бацькам дзвюх дзяўчынак-блязнят.

У кастрычніку 1939 г. працаўнікі Глыбоччыны дэлегіруюць А. Дубровіча для ўдзелу ў рабоце Народнага сходу ў Беластоку. Паездка ў Беласток стала для паэта столь уражлівай (і не толькі таму, што ён адчуў сябе ўдзельнікам сацыялістычнага аднаўлення заходніх беларускіх зямель, а і таму, што ў Беластоку А. Дубровіч сустрэўся са сваімі «калегамі» па Лукішках П. Пестраком, В. Таўлаем, Я. Міско, Я. Патаповічам, М. Машарай, іншымі палітвязнямі), аб чым паэт доўгі час дзяліўся ўражаннем са сваімі землякамі з Глыбоччыны.

Да месца прывесці наступны эпізод, звязаны з удзелам А. Дубровіча ў рабоце Народнага сходу. (Я, праўда, раней не думаў, што эпізод з майго рабочага дзённіка аб уражаннях ад Урачыстага пасяджэння ў Мінску ў верасні 1999 г., прысвечанага 60-годдзю ўз'яднання Беларусі, калі-небудзь будзе выкарыстаны. – А.Р.). І справа вось у чым. Трэба было бачыць, якімі радаснымі і ўсхваляванымі былі ўдзельнікі пасяджэння, асабліва тыя, хто быў значна старэйшы за нас, сучаснікаў. Я з цікавасцю назіраў за сустрэчай былых удзельнікаў сходу з Глыбоччыны і Вілейшчыны...

– А ўспомні нашу сустрэчу з Піменам Пестраком, як ён абрадаваўся, калі даведаўся, што мы з Глыбоцка-Вілейскага Паазер'я. І адразу ж запытаў: «А дзе ж Ваш Алесь?» Мы пераглянуліся: «Які Алесь?» «Ну, вядома ж, Дубровіч. Мы ж разам праходзілі лукішскі ўніверсітэт». І нечакана пачаў чытаць верш:

*Мы – скрыўджаных няпраўдай струны,
Адным распалены агнём.
Мы гімн пакуце граем сумны
І славу барацьбе пяём.*

*Натхненне наша у змаганні
За шчасце новага жыцця,
Мы летуцім аб светлым ранні,
І шмат у песнях пачуцця.*

*Мы сэрцам полымным і чыстым
Асвецім шлях сябрам другім,
І верым – песняй урачыстай
Мы перамозе зложым гімн.*

Мы здзіўлена маўчалі. А Пімен Сямёнавіч працягваў: «Гэта ж вядомыя «Мы» Алеся Рэдзкі, датаваныя 1932 г. Верш, як бачыце, настолькі палымянапрызыўны, што ўжо да публікацыі ў «Літаратурнай старонцы» ў 1934 г. шмат якія ўдзельнікі антыфашысцкага руху ў Заходняй Беларусі выкарыстоўвалі яго як своеасаблівы пароль для сувязі. Але, дзе ж Дубровіч?»...

Арганізацыйная, гаспадарчая, адміністрацыйная праца ўсё ж не перашкаджала літаратурнай творчасці А. Дубровіча. Усё часцей на старонках газеты «Вілейская праўда» (орган Часовага ўпраўлення Вілейскай вобласці, у якім з кастрычніка 1939 г. працаваў М. Танк. – А.Р., Ю.Р.) з'яўляліся вершы*, нарысы, карэспандэнцыі паэта. З 1940 г. ён перайшоў на пастаянную працу ў вілейскую раённую газету. Паездкі па Вілейшчыне, штодзённае знаёмства з пераменамі ў жыцці людзей, ахопленых пачуццём новага, невядомага, але ўсё больш і больш пераканальнага, пошук таго няўлоўнага, што выклікала цікавасць у чытачоў, – усё гэта настойліва і неадольна пераконвала А. Дубровіча ў правільнасці абранага ім шляху.

Паведамленне аб нападзе фашысцкай Германіі на СССР застала А. Дубровіча ў мястэчку Куранец, куды ён быў накіраваны ў чарговую камандзіроўку. У спешным парадку давалося вяртацца ў родныя мясціны (а ад вілейскага Куранца да родных Каралевіч каля 150 км. – А.Р., Ю.Р.). Атрымалася так, што Алесю з сям'ёй не ўдалося пакінуць захопленую ворагам тэрыторыю. Душа рэвалюцыянера-змагара шукала выйсця. І яно знайшлося – разам з бацькам, братамі Дзмітрыем і Васілём, суседам Васілём Капшулем яны ствараюць у Каралевічах падпольную групу, устанаўліваюць сувязь з партызанамі дзеючай у тых мясцінах брыгады імя Суворова.

М. Бельскі, адказны сакратар глыбоцкай раённай газеты «Шлях перамогі», які яшчэ ў 1966 г. звярнуўся да жыцця і творчасці А. Дубровіча, аб падпольнай групе ў Каралевічах пісаў: «Народныя мсціўцы перабіраюцца ў гарнізоны фашысцкіх катаў, што размяшчаліся ў гарадскім пасёлку Падсвілле, вёсцы Галубічах, горадзе Глыбокім. У атрады партызан паступаюць каштоўныя звесткі аб размяшчэнні сіл ворага, перапраўляюцца зброя, вопратка, харчы» [8].

Галіна Сутула ў артыкуле «Кіну свае думы жураўліным лётам» [9] дае ўласнае бачанне трагедыі, якая адбылася восенню 1942 г. у Каралевічах: «Аднойчы Аляксей атрымаў ад А. Пашковіча лістоўкі, але добра не схаваў, а тут вобыск. Адно лістоўку хлопец з'еў, астатнія знайшлі. Як высветлілася пазней, здраднікам, які выдаў Аляксея, быў Сенька Зімніцкі (солтыс), вясковы бадзяка і п'яніца.

Сям'я Рэдзкіў (за выключэннем Івана) трапляе ў засценкі гестапа. Нягледзячы на катаванні, збіванне, Аляксей, яго браты і бацька не згадзіліся супрацоўнічаць з немцамі».

Раніцай 7 лістапада 1942 г. Аляксей Дубровіч разам з бацькам Ягорам Францавічам, роднымі братамі Васілём (з жонкай Ірынай) і Дзмітрыем і стрыечным братам Міхаілам былі расстрэляны на вачах сястры і жонкі паэта ва ўрочышчы Жвіроўня, непадалёку ад родных Каралевічаў.

* Гл., напрыклад: Дубровіч А. Хоць радасць сэрца не выліць словамі // Вілейская праўда. – 1939. – 3 студз.; Дубровіч А. У краіне Леніна // Вілейская праўда. – 1939. – 10 студз.; Дубровіч А. Толькі сталінцаў пашлём. Пад мудрым законам // Сялянская газета. – 1940. – 21 лют.

«Вечная память героям, павшим в борьбе с немецко-фашистскими захватчиками в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» – такі лаканічны, нават традыцыйны, надпіс чытаецца на някідкім у вочы помніку ва ўрочышчы Жвіроўня. І адным з гэтых герояў з’яўляецца паэт Алесь Дубровіч, чалавек, які ў свае 32 гады жыў на злome эпох, спазнаў чалавечыя, маральныя, сацыяльныя каштоўнасці панскай Польшчы і Савецкай дзяржавы, а ўрэшце рэшт загінуў ад рук «вялікіх» вызваліцеляў Еўропы – нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

І чацвёртая – аб памылках і недакладнасцях, якія сустракаюцца ў публікацыях аб жыццядзейнасці А. Дубровіча. Першая звязана з устанаўленнем сапраўднай даты нараджэння паэта. Адны аўтары (напрыклад, В. Таўлай, М. Бельскі, М. Мікуліч) сцвярджаюць, што А. Дубровіч нарадзіўся ў 1906 г., другія (напрыклад, Л. Кароткая) лічаць, што згубіўся дзень нараджэння. Нам думаецца, што такія недарэчнасці павінны быць зняты, як кажуць, адзін раз і назаўсёды. Тым больш, што дзякуючы глыбоцкаму краязнаўцу А. Тарыкаву ісціна ўстаноўлена яшчэ ў 1993 г. У кнізе «Зарніцы в глыбинах озер» (Мн., 1993) адназначна сцвярджаецца: «Алесь Дубровіч (Аляксей Рыгоравіч Рэдзька) нарадзіўся 10 сакавіка 1910 года ў вёсцы Каралевічы, што ў 12 кіламетрах ад ўсход ад Глыбокага». (Дарэчы, указанне на месца нараджэння – гэта таксама ліквідацыя недакладнасці, якую дапусцілі В. Таўлай і Л. Кароткая, называючы месцам нараджэння в. Галубічы). Аб ісціннасці вывадаў А. Тарыкава сведчыць і тое, што ўзятыя ў якасці адзіна правільных, яны сталі высновай для рэдакцыйных калегій і рэдактараў энцыклапедычных, даведкавых, літаратуразнаўчых выданняў.

Другая памылка не такая ўжо і сур’ёзная, але дзеля справядлівасці патрэбна сказаць і пра яе. А справа вось у чым: час ад часу друкуюцца сведчанні, што А. Дубровіч закончыў сярэдняю школу. Аўтары альбо не ведаюць гістарычных рэалій, або разважаюць самым спрощаным чынам: як гэта вядомы паэт закончыў толькі пачатковую школу. А якую ж іншую школу мог закончыць Аляксей Рэдзька, калі апрача пачатковых у сельскай мясцовасці «крэсаў усходніх» іншых не было? Да таго ж існаваўшыя беларускія пачатковыя школы актыўна ператвараліся ў польскамоўныя (адзначым, што да 1933 г. на тэрыторыі Заходняй Беларусі ўжо не існавала ніводнай беларускай школы. – А.Р., Ю.Р.). Зробім вывад: школу А. Рэдзька (А. Дубровіч) закончыў у Галубічах, і гэта была звычайная вясковая школа, у якой было ўсяго 4 класы, – факт агульнапрызнаны, з’яўляецца набыткам усёй даведачнай літаратуры.

І яшчэ. Калісьці В. Таўлай, гадоў 60 таму назад, памылкова выказаўся, што А. Дубровіч быў расстраляны нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў снежні 1941 г. На жаль, гэту памылку В. Таўлая даволі часта тыражавалі больш познія аўтары матэрыялаў пра А. Дубровіча. Дарэчы, памылку рабілі і тыя аўтары, якія датай смерці А. Дубровіча лічылі лістапад 1941 г., 6 лістапада 1942 г. або нават канец лістапада 1942 г. Чуць вышэй мы называлі дату трагічнай смерці паэта-рэвалюцыянера – 7 лістапада 1942 г. Яна таксама стала вызначальнай для сучасных аўтараў і выданняў.

Такія вось разважанні і ўдакладненні, якія, на наш погляд, дазваляць сучасніку мець больш поўную і аб’ектыўную карціну жыцця і творчай дзейнасці нашага земляка, паэта-самавука, паэта-змагара Алеся Дубровіча [10–12].

ЛІТАРАТУРА

1. Цяжкая дарога свабоды / А. Ліс. – Мінск, 1994. – С. 381.
2. Алесь Дубровіч / В. Таўлай / Мы іх не забудзем. – Мінск, 1949.
3. Збор твораў: у 6 т. / М. Танк. – Мінск, 1981. – Т. 6.
4. Сцягі і паходні / А. Дубровіч. – Мінск, 1965.
5. Крывёю сэрца / А. Дубровіч. – Мінск, 1967.
6. Радзіме – радок і жыццё / А. Дубровіч. – Мінск, 1986.
7. Вяртанне Алеся Дубровіча / А. Жыгуноў // Дзвіна: Віцебшчына літаратурная. – Мінск, 1992.

8. Ён прыйшоў у сінязорны край: да 60-годдзя Алеся Дубровіча / М. Бельскі // Літаратура і мастацтва. – 1966. – 8 ліпеня.
9. «Кіну свае думы жураўліным лётам» / Г. Сутула // Народная газета. – 1998. – 8 снежня.
10. у 2 т. – Мінск, 1965. – Т. 1.
11. – Мінск, 1977.
12. Гісторыя беларускай савецкай літаратуры. 1917–1940 / А.А. Лойка. – Мінск, 1981.

S U M M A R Y

The article is devoted to the life and creative work of Ales Dubrovich, a poet, a romanticist, a revolutionist. His creative heritage isn't large but it gives an idea of his talent, ability to see and to express in a literary form the peculiarities of surrounding life, social process and people relations.

Поступила в редакцию 2.02.2009